

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Filozofická fakulta

Metody a techniky pedagogického výzkumu

Výzkumné šetření:

Které charakteristiky učitele podporují kázeň u žáků

Bendl Stanislav – Pedagogika roč. L II, 2002

Vypracovala: Reslová Pavlína

Obor: Sociální pedagogika a poradenství

Ročník: druhý

V Lelekovicích dne 21. dubna 2004

Teoretická východiska:

Výzkum vychází z množství publikací zabývajících se problematikou poklesu morálky kázně a autority ve společnosti, rodině i ve škole. Tématem se zajímají autoři jako Čáp, Kořa, Pelikán, Průcha. Druhým východiskem je výzkumná stať, realizovaná Stanislavem Bendlem v druhé polovině devadesátých let na druhém stupni základních škol v Praze, uveřejněná v časopise *Pedagogika* (2/2001) – Percipování kázně ve škole učiteli a žáky. Zjištěné výsledky byly shledány jako alarmující a svědčí o problémech spojených s chováním žáků ve školách. Logicky se tedy nabízí otázka, které se věnuje následné výzkumné šetření – Které charakteristiky učitele podporují kázeň žáků?

Při řešení tohoto problému je nutné přistoupit k definicím pojmů kázeň, školní kázeň a charakteristiky učitele. Kázní rozumíme vědomé dodržování zadaných a přijatých norem chování, školní kázeň je potom definována jako vědomé dodržování školního řádu a pravidel stanovených učiteli a vedením školy. Při definování charakteristik učitele nás zajímají stránky osobnosti učitele a jeho pedagogické činnosti, které přímo či nepřímo ovlivňují edukační proces. Záměrně slučujeme osobnostní charakteristiky i pedagogické dovednosti. Pracujeme tedy s pojmem charakteristiky učitele. Důležité je i uvědomit si, že příčin neukázněného chování je mnoho a že ve výzkumu nepočítáme s kázní jako situační kategorií. Každá situace je jedinečná, stejně jako každý žák i třída jsou jiní.

Hypotézy:

Při stanovování „ideálních“ vlastností učitele se vychází z předpokladu, že tyto vlastnosti mají vliv na chování žáků, přičemž na prvním místě stojí vlastnosti osobnosti učitele, potom humánní přístup k dětem, didaktické schopnosti a odbornost. Vědecké poznání je v této oblasti nedokonalé a rozporuplné. Metodologický problém spočívá v tom, že se zjišťuje přímý vliv. Konstatuje se, že ten je spíše nepřímý a zprostředkovaný a je vyžadován důkaz, který má jednoznačně prokázat determinující vliv charakteristik učitele na efektivnost edukačních procesů. Navíc nesmíme opomínat řadu intervenujících proměnných, které zasahují.

Výzkumné šetření:

Ve výzkumu jde o subjektivní názhledy respondentů, jejichž cílem bylo zjistit, jaké charakteristiky by měl splňovat učitel druhého stupně základní školy, aby se žáci za jeho přítomnosti chovali ukázněně. Výzkum byl uskutečněn v roce 1996 na základních školách regionu Prahy 6 a účastnilo se ho 21 z 2 škol této městské části. Z 983 dotazovaných žáků byl využito odpovědí od 895 žáků. I přes poměrně velký počet respondentů je zde problém vzorku žáků. Zaměření na pražské školy je odůvodňováno tím, že jde o část Prahy, která má všechny městské funkce a typy osídlení a školy v této oblasti zahrnují variabilitu dnes existujících škol. To ovšem nic nemění na faktu, že se jedná o šetření prováděné na souboru žáků jednoho obvodu a jde tedy o sondu s omezenou platností výsledků.

Dotazníková položka byla adresována žákům 7. tříd základních škol, přičemž 88 žáků danou položku nezodpovědělo, nebo jejich položka byla nejasná. Celkem bylo využito 895 odpovědí, z toho 455 od dívek a 440 od chlapců. Bylo ponecháno na respondentech, zda vyplní dotazník anonymně či neanonymně. Žákům byla položena otázka: *Jaké podstatné vlastnosti (schopnosti, dovednosti) musí mít podle tvých zkušeností učitel, aby žáci byli v jeho přítomnosti ukázněni?* Žákům nebyly nabídnuty žádné odpovědi, šlo o otevřenou otázku. Někteří uvedli jen jednu vlastnost, jiní několik. Celkem bylo uvedeno 165 různých, i když blízkých charakteristik. Dívky se shodují s chlapci v pořadí prvních tří požadovaných charakteristik. Na prvním místě jde o přísnost, potom lásku a na třetím místě byla uvedena zajímavá výuka. V případě kategorie lásky dochází ke značným procentuálním rozdílům mezi odpověďmi žáků (37,7 %) a žákyň (52,5 %). Tento rozdíl je interpretován tak, že tento rozpor může být způsoben tím, že dívky jsou ukázněnější než chlapci a učitelé se s nimi tak nezlobí jak s chlapci. Na čtvrtém a pátém místě došlo k přehození pořadí – u dívek ve prospěch sebevědomí učitele, u chlapců ve prospěch humoru. Podobně je tomu i šestém a sedmém místě u spravedlnosti (u dívek na 6. místě) a autority (u chlapců na 6. místě). Jak u dívek a tak chlapců se v první desítce objevuje kategorie mládí a u dívek ještě sympatičnost a trpělivost, u chlapců jsou v první desítce ještě zmiňovány schopnost udržet kázeň a inteligence. Postavení charakteristiky inteligence v první desítce pravděpodobně signalizuje, že podle mínění žáků tato charakteristika může ovlivňovat jejich ukázněnost pouze v negativním případě. Tato charakteristika samostatně nestačí k tomu, aby žáci učitele respektovali, aby byli ukázněni.

Kromě vlastností výše uvedených jmenovali žáci celou řadu dalších charakteristik učitelů, o kterých se domnívají, že by výrazně napomohli kázni žáků. Jsou to např. důvěra v žáky, neodcházet z vyučovací hodiny, upravenost atd.

Z porovnání nám vyplývá poměrně velká shoda mezi charakteristikami uváděnými dívkami a chlapci, což může ukazovat na objektivnost názorů obou skupin respondentů. Pro ověření shody odpovědí chlapců i dívek byl ještě proveden t-test párových výběrů, kterým bylo zjištěno, že mezi výběry není statisticky významný rozdíl. Za skutečně podstatné můžeme považovat prvních pět charakteristik, přičemž do popředí vystupují především dvě charakteristiky – přisnost a láska, které uvedlo 75,6% žáků, tedy 677 žáků z 895.

Co se validity týče, musíme mít na paměti, že otázky týkající se názorů a postojů mají nižší validitu, než otázky faktorgrafické. S volněji pojímanými odpověďmi musíme počítat především u neanonymních dotazníků. Při tomto výzkumu bylo žákům nabídnuto, zda dotazník vyplní anonymně či ne a téměř 90% dotazovaných odpovědělo na dotazníkové šetření neanonymně. Vzhledem k možnosti výběru bych ale usuzovala na zájem o danou problematiku. Vzhledem k nízkému počtu dotazníků vyplněných anonymně nebylo ani statisticky zkoumáno, zda existuje rozdíl způsobený tím, že respondent vyplnil dotazník anonymně, nebo se podepsal. Nicméně u tohoto typu dotazníku nemohly být pokládány ani L-otázky zjišťující lživost odpovědí, proto můžeme pouze usuzovat na schopnost nástroje zjišťovat podstatné.

Také otázka reliability již byla zmiňována. Spolehlivost a přesnost byla potvrzena shodou mezi odpověďmi chlapců a dívek a také následným t-testem z párových výběrů. Takovou shodu můžeme jen těžko připisovat náhodě.

Vlastní návrh výzkumného provedení:

V dotazníku bylo využito otevřené formy otázek, která ponechává ne respondentech rozsah a možnosti odpovědí. Využila bych ale i možnosti škálování, čímž bychom zjistili míru důležitosti jednotlivých charakteristik u učitele (výběr charakteristik na základě již zmíněné literatury, která tvoří teoretický rámec výzkumu). Zvolila bych posuzovací škálu o více stupních (7) pro jemnější posouzení charakteristik, i když o to bude složitější zpracování. Upřednostnila bych nepárový počet stupňů, aby od středu byl stejný počet stupňů. Jednu z poloh bych označila také jako možnost pro toho, kdo se „nedokáže vyjádřit“. Ještě vhodnější by bylo využití typu škály, kde krajní hodnoty označují protikladné vlastnosti

učitele a žáci by určovali do jakého stupně se posuzovaná vlastnost přibližuje k jedné nebo druhé krajní poloze (také 7 položek i s možností „nedokážu posoudit“). Nicméně si myslím, že ve výzkumu zvolená forma otevřených otázek, byla nejvhodnější. Respondenti sami museli přijít na charakteristiky pro ně důležité, což je podle mě v tomto případě vhodnější, než posuzování předložených charakteristik. Vzorek by se měl rozšířit i na zkoumání názorů žáků jiných ročníků.

Závěr:

Dotazováním žáků chtěl výzkum zjistit, jaké charakteristiky by měl učitel mít, aby se žáci v jeho přítomnosti chovali ukázněně. Zcela dominujícími charakteristikami osobnosti učitele z hlediska ukázněnosti žáků jsou přísnost (60%) a láska k dětem (43%). Tyto charakteristiky nestojí proti sobě. Naopak jde o jejich vzájemné propojení. Poznatky získané na základě vlastního výzkumného šetření korespondují se staršími či nedávnými pedagogickými názory, které jsou prezentovány v současné pedagogické či psychologické literatuře. Výzkum se však pohyboval v obecné rovině. Vhodnost učitelových charakteristik se ale odvíjí od typu situace a na kázeň je proto nutno nahlížet jako na situační kategorii. Učitelovo jednání je nutno diferencovat podle rovin pedagogického působení. Důležité je, aby žáci za přísností učitele cítili upřímný zájem a ne lhostejnost.

Vzhledem k počtu žáků a charakteru výzkumu byla zvolená metoda dotazníku vhodně vybrána a byl brán zřetel na problematiku omezené platnosti výsledků.

Data získaná výzkumným šetřením byla porovnávána i s jinými výzkumy a v žádném případě se nesnaží říci, že jde o to, aby byl učitel ve své praxi pronásledován ideálem perfekcionismu, ale snaží se upozornit na to, aby si byl učitel vědom slabých míst a byl schopen tolerance.

